VAJDASÁGI MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET
ZAVOD ZA KULTURU VOJVOĐANSKIH MAĐARA
INSTITUTE FOR HUNGARIAN CULTURE IN VOJVODINA
Poštanska 18, 24400 Senta, Srbija
Telefon: +381 24 816 790
Fax: +381 24 816 390
Mobil: +381 63 111 6856
E-mail: info@vmmi.org
www.vmmi.org

Magyar Szó	Hétvége	
LXVIII. évf.	2011. 10. 29–30.	15.

Nyugodjanak békében!

Temerinben emléktáblákat avatnak az 1944/45-ös ártatlan áldozatok tömegsírjánál

Azokkal, akik ezekben a napokban kimennek a temerini Nyugati temetőbe, hogy meglátogassák elhunyt szeretteik sírját, nem eshet meg, hogy ne vegyék észre a temető bejáratánál levő 1944-es nagy tömegsírnál történt változásokat. A tömegsír előtt ugyanis, a nagy kereszt két oldalán három-három fekete márványtáblát helyeztek el a temerini és Temerinben 1944/45-ben kivégzett, vagy más módon megölt, eddig ismert több mint 270 ártatlan áldozat nevével.

Az 1944/45-ös temerini áldozatok emléktáblái a nagy tömegsírnál, a Nyugati temetőben

Góbor Béla

A táblák felavatása ünnepélyes megemlékezés keretében, a köztestületek, a magyar pártok és civil szervezetek képviselőinek részvételével kedden, november 1-jén lesz 15 óra 30 perces kezdettel.

Az emléktáblák elkészítésének ötletéről és kihelyezésükről először **Csorba Béla** írót és néprajzkutatót, a VMDP községi tanácsnokát kérdeztük.

Csorba Béla

– Temerin abban különbözik a legtöbb vajdasági településtől, hogy itt sohasem számított titoknak, hol van a tömegsír, pontosabban fogalmazva, hol vannak a tömegsírok, mert több is van, de amikor a „közös sírról" esik szó, akkor általában mindenki arra a nagy tömegsírra gondol, amelybe 1944. október 27-én lőtték bele a temerini magyar férfiak egy részét – mondja. – Mivel ezt a tömegsírt a temető bejáratánál ásták ki annak idején a partizánok, illetve az Újvidékről idevezényelt büntető alakulatnak a parancsnokai, így ezen a szem előtt levő helyen eltitkolni sem igazán lehetett, hogy kiket rejt a nagy sír.

– Bár a sírhely jól látszott, sokáig nem volt megjelölve, még fakereszttel sem. Tabutémának számított, egyrészt tiltott volt, másrészt féltek róla beszélni az emberek. A későbbiek során aztán kisebb kereszteket helyeztek el a hozzátartozók, majd a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején, de még a kommunizmus erőteljes időszakában történt az, hogy a hozzátartozók, elsősorban a gyermekek, az özvegyek és az unokák elhatározták, lebetonozzák a tömegsír tetejét, amihez a helyi közösségtől hallgatólagos engedélyt is kaptak. Ennek azután lettek kellemetlen következményei is. A lebetonozásra adakozó asszonyokat összegyűjtötték, arra akarták őket rábírni, hogy adjanak egy nyilatkozatot, miszerint a likvidált fasiszták tömegsírját betonozták le. Ezt a szégyenletes dokumentumot azonban senki sem volt hajlandó aláírni, hiszen nagyon jól tudták, hogy azok közül, akik oda bele lettek lőve, egy sem volt fasiszta.

– 1990 után, amikor a többpártrendszer a demokrácia kiszélesítését is magával hozta, a történelmi VMDK volt az egyetlen magyar politikai szervezet, amely ebben a kérdésben felemelte a szavát, és kérte mind a Szerb Tudományos Akadémiát, mind pedig az MTA-t, hogy a megtorlások kérdésében végezzen tudományos kutatómunkát. Ezzel párhuzamosan a VMDK kezdeményezésére megkezdődtek a megemlékezések Vajdaság-szerte, és mi temeriniek büszkék vagyunk arra, hogy ebben mi voltunk az elsők.

■ **Volt-e valamilyen kiindulópont, mielőtt a kilencvenes évek elején hozzáfogtak volna az áldozatok névsorának összeállításához, amely névsor végül is felkerült a most felavatásra kerülő emléktáblákra?**

– Kutatások voltak, sőt Matuska Márton 1990-ben publikált is erről a Magyar Szóban, s Temerinre vonatkozóan közreadott egy névsort, amit pontosítani akartunk. Ebben a munkában három vettünk részt: Ádám István, Ternovácz István és jómagam. A munka oroszlánrészét az adatgyűjtés terén Ádám István végezte. Akkoriban a levéltárakban erről kutatni még nem lehetett, most már lehet, és megérzésem szerint találni fogunk még neveket.

– Jelenleg több mint 270 név szerepel a hat márványtáblán. A temető bejáratánál levő legnagyobb tömegsírban viszont nem nyugszanak ennyien. Az a mi összegyűjtött adataink és pillanatnyi ismereteink szerint mintegy 90 ember sírhelye, de egy esetleges feltárás ezt a számot korrigálhatná. És mielőtt eldöntöttük volna, hogy hova állítsuk fel az emléktáblákat, sokat töprengtünk ezen is. A kiindulópont ugyanis az volt, hogy lehetőleg minden áldozat neve felkerüljön a márványlapokra, függetlenül attól, hogy kit mikor és milyen módon végeztek ki. Úgy gondoltuk, nekünk, megemlékezőknek nem az a dolgunk, hogy a történészek ítéletét megelőlegezzük. Temerinben vannak máshol is tömegsírok, sőt egyéni sírok is. A több mint 270 áldozat részben Temerinben nyugszik, részben Temerinen kívül, részben általunk ismert, részben pedig ismeretlen helyen. Ezeket az ellentmondásokat úgy hidaltuk át, hogy a több mint húsz éve a központi megemlékezés színhelyéül szolgáló közös sírnál állítottuk fel a hat márványtáblát, s abba vésettük bele az összes, eddig ismert ártatlan áldozat nevét, függetlenül attól, hogy hol nyugszanak.

■ **Külön márványtáblát kaptak azok a temeriniek, akik a járeki táborban veszítették életüket.**

– Szerintem nagyon helyesen. Kezünkre játszott az a körülmény, hogy előkerült a járeki haláltábor három halotti anyakönyvi kötete közül az eddig elveszettnek hitt második is, aminek alapján pontosítani lehetett a korábbi ismereteket.

■ **Rákerülhetnek-e még a táblákra azok nevei, akikről csak később szereznek majd tudomást?**

– Annak ellenére, hogy már több mint tíz éve kutatjuk társaimmal ezt a témát, még érnek bennünket meglepetések. A napokban is jelentkeztek olyanok, akiknek hozzátartozói nem szerepelnek a névsorban, ennélfogva a táblákon sem, de föltételezem, hogy sokan a táblákra feltett névsor hatására fognak felbátorodni, és eddig nem ismert információkkal látnak majd el bennünket. Aggodalomra nincs ok, minden hiteles adatot rá fogunk vésetni a márványtáblára, legfeljebb egy kicsit megbicsaklik a betűrend, mert ábécésorrendben tüntettük fel az eddig ismert áldozatok nevét, de valamennyi márványtáblán van még hely, mert erre is gondoltunk.

Ádám István

■ **Ádám Istvánt arról kérdeztük, hogyan gyűjtötte az adatokat..**

– Az áldozatok névsorának elkészítése részben annak köszönhető, hogy három évig segéd állatorvosként jártam a falut tyúk- és malacoltás ügyében, s ez a téma is felvetődött. Igaz, nem a legjobb időben, a kilencvenes évek elején jártunk, nagyban dúlt még a háború, az emberek pedig féltek, nehogy régi sebeket szaggassunk fel – eleveníti fel az adatgyűjtés idejét Ádám István. – Kerülőúton próbáltam az emberek bizalmába férkőzni, és összegyűjteni az áldozatok névsorát. Csak egy példát említek. Miközben a számlát állítottam ki, félvállról megkérdeztem a gazdát, akit történetesen mondjuk Vargának hívtak, hogy maguknak nem rokona-e a Varga Imre, aki elveszett 1944-ben... Nem, mondta, a sógorunkat végezték ki, Nagy Jánost. Ezzel már megvolt egy név. A következő lépés az volt, hogy megpróbáltam fényképet szerezni az illetőről. Ez nem mindenhol sikerült. Előfordult, hogy volt ugyan fénykép, de féltették, nem akarták ideadni, ilyenkor elmentünk Ternovácz István barátommal, és a helyszínen átfényképeztük.

Megtörtént, hogy valakinek a nagyapja az 1800-as években született, s már nem tudták a pontos évszámot, nemhogy a dátumot. Ilyen esetben a községháza és a plébánia halotti anyakönyveit vettem igénybe, s közben rádöbbentem, hogy van még egy forrás, mert némely helyen az elhunytak anyakönyvében is feltüntették az elhalálozás vagy a kivégzés idejét. De olykor még a születési anyakönyvbe is beírták, hogy elveszett '44-ben. Amikor már megvoltak a legfontosabb adatok, visszamentem a hozzátartozókhoz, és megpróbáltan összeszedni az eltűnés körülményeire vonatkozó információkat is. Közel 250 név jött össze ily módon. Ezt a névsort tartalmazza a fényképekkel is illusztrált, 2001-ben kiadott *Temerini razzia* című könyv.

■ **Hányan lehetnek azok, akikről pontosan tudjuk, hogy Temerinben végezték ki őket, vagy itt vannak eltemetve?**

– Ismereteim szerint a nagy közös sírban mintegy 90–100-an lehetnek, mások, hatan vagy nyolcan, a kápolna mögötti kisebb közös sírban, néhányan pedig a saját sírhantjuk alatt nyugszanak. Mindig újabb adatokra bukkanunk. Ám visszagondolva a tíz évvel ezelőtti gyűjtésre és az adatok szolgáltatóit ismerve, mondhatom, hogy ma már a névsor felét sem tudnám a közvetlen hozzátartozóktól összegyűjteni, olyan sokan meghaltak azóta az adatközlők közül. Így az jut az eszembe, hogy késtünk-e már el 2001-ben is. Talán a levéltárakból előkerülhetnek új nevek. Esetleg az emléktáblák felavatása után, a vidékre elszármazottak közül jelentheti valaki, hogy a rokona is az áldozatok között van.

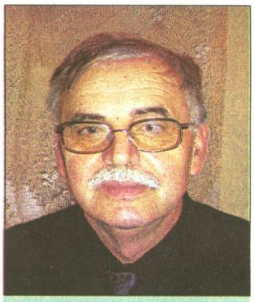

Puskás Tibor

■ **Az emléktáblák elkészítését az Első helyi közösség fedezte. Puskás Tibor, a tanács elnöke erről így számolt be.**

– Az emléktábla-emelés az áldozatokról való tavalyi megemlékezésig vezethető vissza, ennek ellenére azonban régi és jogos elvárása a temerinieknek, hogy ha nem is köztéri emlékmű, de legalább olyan emléktábla, sírfelirat jelezze az ott nyugvók kilétét, mint amilyen minden elhunytat megillet. Azon a megemlékezésen a polgármester már jelezte, hogy a következő alkalomra már elkészülnek a nevekkel ellátott emléktáblák. Ez mélyen érintette az Első helyi közösség tanácsának tagjait, akik a tavaly decemberben megtartott ülésen döntöttek arról, hogy az egyéb bevételek terhére a közös sírnál emléktáblák elhelyezésére és egy régebbi határozat teljesítésére, a kálvária bekerítésére félmillió dinárt hagynak jóvá. Ebbe a keretbe belefért az emléktáblák felállítása, a táblák előtti terület rendezése, az odavezető út régi téglákkal való kirakása és egy tároló kihelyezése a kegyeleti gyertyák számára.

A márványtáblák elhelyezése, a nevek bevésése Kálmán János kőfaragó munkáját dicséri.

■ GÓBOR Béla